

การใช้คำและอักขรวิธีในเรื่องพระนลคำฉันท์

ในการแต่งคำประพันธ์กวีจำเป็นต้องสรรหาด้อยคำมาใช้ให้เหมาะแก่คำประพันธ์ชนิดนั้น ๆ ซึ่งจะต้องเป็นคำที่มีความหมายสอดคล้องกับเนื้อหาในตอนนั้น ๆ ด้วย กวีแต่ละท่านจะเลือกใช้คำและความหมายของคำที่ตนเห็นว่าเหมาะสม เรื่องของการใช้คำหรือการสะกตการันต์นั้นเป็นสิทธิของกวีถึงพระมติของน.ม.ส.ในภาคผนวกของเรื่องสามกรุง ว่า

...กวีวิจนะจะยืมตัวสกคให้คร่ำเคร่งอยู่ตามแบบที่ไซกันในเวลาที่ตั้งนั้นหาได้ไมการบังคับตัวสกคและวิธีเขียนนั้นจะบังคับใครใครบ้างก็ตามแต่บังคับกวีไม่ได้ถาผู้ทรงศึกษานภาพในสมัยไหนคคเสรีของกวีเสียในเรื่องตัวสกคก็ค ในเรื่องด้อยคำที่ใช้ก็ค กวีวิจนะในสมัยนั้นก็เสื่อมโซมลงไป¹

ในบทที่ 3 นี้ จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการใช้คำและอักขรวิธีของ น.ม.ส.ที่ปรากฏเฉพาะในเรื่องพระนลคำฉันท์ ซึ่งจะแบ่งออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

3.1 การใช้คำ

3.2 อักขรวิธี

3.1 การใช้คำ

ในการศึกษาเรื่องของการใช้คำในวรรณคดีเรื่องพระนลคำฉันท์ ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อที่จะศึกษาออกเป็น 4 หัวข้อดังต่อไปนี้

¹พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, "ภาคผนวก" สามกรุง (พระนคร : รวมสาส์น, 2516), หน้า 322.

3.1.1 การใช้คำภาษาต่างประเทศ

3.1.2 การใช้คำไทยโบราณ

3.1.3 การใช้คำซ้อน

3.1.4 การใช้คำสมาส

3.1.1 การใช้คำภาษาต่างประเทศ

คำภาษาต่างประเทศในที่นี้จำกัดเฉพาะคำบาลี สันสกฤต และคำเขมรเท่านั้น กวีไทยนิยมใช้คำเหล่านี้มาก เพราะมีรูปคำแพรวพราว มีเสียงคำที่ไพเราะ และสามารถเปลี่ยนแปลงรูปคำไปได้หลายอย่าง จึงเหมาะที่จะนำมาใช้ในการแต่งคำประพันธ์ การใช้คำภาษาต่างประเทศในหัวข้อนี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.1.1.1 การใช้คำบาลีสันสกฤต

3.1.1.2 การใช้คำเขมร

3.1.1.1 การใช้คำบาลีสันสกฤต

ภาษาบาลีสันสกฤตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับภาษาไทยมากที่สุด ทั้งนี้เพราะเรายืมคำในภาษาทั้งสองมาใช้เป็นจำนวนมาก¹ ภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาที่มีรูปคำแพรวพราว เปลี่ยนแปลงรูปคำด้วยวิธีต่างๆ มีลักษณะที่เป็นศัพท์สูง และมีเสียงคำที่ไพเราะเหมาะที่จะนำมาแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองของไทยมาก ดังที่ปรากฏในคำอธิบายของพระยาอนุমানราชชน ในหนังสือ วรรณกรรมเสรีयरโกเศศ ว่า

¹ บรรจบ พันธุเมธา, บาลีสันสกฤตในภาษาไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

... โดยเหตุที่แก่งฉันท์ ความปรกติหาค่าไทยแท้
 เขามรรจุไม้ไผ่สะควก จึงนำเอาค่าในภาษาบาลี
 และสันสกฤตเขามาใช้ปน จึงเกิดเป็นค่ากลอน
 ที่ใช้ศัพท์สูง ภาษาอย่างนี้มีใช้เป็นภาษาสามัญซึ่ง
 เราใช้กันอยู่เป็นธรรมดา มันจึงเกิดมีภาษาอีก
 ชนิดหนึ่งขึ้น เรียกในภาษาอังกฤษว่า artificial
 language คือเป็นภาษาแต่งสร้าง พร่าวไป
 กวยศำสูงๆ เพราะๆ อันเป็นอลังการเครื่อง
 ประดับของภาษา หากใช้เป็นภาษาที่เป็นเองตาม
 ธรรมชาติของภาษาในชาติไม่ คาสฐาคาสีฟงภาษา
 อย่างนี้ไม่เข้าใจ เขาใจแก่พวกผู้รู้ แดกกระนั้น
 ผู้รู้เองก็ไม่รู้เหมือนกัน¹

เมื่อพิจารณาการใช้คำในวรรณคดีเรื่องพระนลคำฉันท์พบว่า น.ม.ส.นิยมใช้คำบาลี
 สันสกฤตเป็นจำนวนมาก และใช้ในลักษณะต่างๆกันดังนี้

3.1.1.1.1 การใช้คำบาลีสันสกฤตซึ่งเดิมมีความหมายหลาย
 อย่าง แต่กวีเลือกใช้ในความหมายใดความหมายหนึ่งซึ่งคนทั่วไปไม่คุ้นเคย

3.1.1.1.2 การใช้คำบาลีสันสกฤตที่น่าสนใจ

3.1.1.1.1 การใช้คำบาลีสันสกฤตซึ่งเดิมมีความหมาย
 หลายอย่าง แต่กวีเลือกใช้ในความหมายใดความหมายหนึ่งซึ่งคนทั่วไปไม่คุ้นเคย

ลักษณะเด่นประการหนึ่งในค่านการใช้คำของน.ม.ส.คือ การเลือกใช้คำบาลี
 สันสกฤตในความหมายซึ่งคนทั่วไปไม่คุ้นเคย แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าท่านคิดความหมาย
 ขึ้นเอง แต่ความหมายที่เลือกสรรมาใช้เป็นความหมายหนึ่งในหลายๆความหมายของคำๆ
 นั้นอยู่แล้ว คำเหล่านี้มีเป็นจำนวนมาก และแสดงให้เห็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของน.ม.ส.
 ในการเลือกใช้ความหมายของคำให้แตกต่างไปจากกวีท่านอื่น ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงจะขอยกตัวอย่าง
 มากกว่า 3 ตัวอย่าง โดยจะเลือกหยิบยกมาเฉพาะคำเด่นๆเท่านั้น ได้แก่

¹ พระยาอนุমানราชชน, วรรณกรรมของเสด็จยวโกเศศ (นครหลวงกรุงเทพธนบุรี:
 โรงพิมพ์เจริญรัตนการพิมพ์, 2515), หน้า 29-30.

เหมพิทณะรัตนะวิสิฏฐ์ ชวลิตพรายเพรา
อัมพรหรืออัมพิมลเกา ศักดิ์เลื่อมละลานตา¹

อัมพร เป็นไค้ทั้งคำบาลีและสันสกฤต คนไทยคุ้นเคยกับคำ ๆ นี้ในความหมายว่าฟ้า หรือ อากาศ แต่ในพจนานุกรมสันสกฤต - อังกฤษ ของ โมเนียร์ วิลเลียมส์² อธิบายไว้ว่า

"อัมพร (ambara) แปลว่า เส้นรอบวง ขอบเขต แถบ บริเวณ
 เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องตกแต่ง ฉาย ทองฟ้า บรรยากาศ และ
 อากาศ"

ตัวอย่างที่ยกมานี้ กวีใช้ในความหมายว่า "เสื้อผ้า" ซึ่งเป็นความหมายที่คนไทยไม่ค่อยคุ้นเคย นอกจากนั้นก็ยังมีอธิบายความหมายของคำ ๆ นี้ เพิ่มเติมอีกด้วยว่า

อัมพร ในที่นี้แปลว่า เสื้อผ้า ศัพท์นี้คำเดียวกับที่แปลว่า ฟ้า
 ไขปะปนกันไป ดังตัวอย่าง อัมพรค แปลว่า เหาะ อัมพรท แปลว่า
 ฟ้า อัมพรยุค แปลว่า ฉาย (อันเป็นเครื่องแต่งตัวหญิง) อัมพรไศละ
 แปลว่า เขาสูงถึงฟ้า อัมพรสถลตี แปลว่า แผ่นดิน อัมพรานตะ แปลว่า
 ชายผ้าก็โค แปลว่าขอบฟ้าก็โค³

นอกจากคำว่า อัมพร แล้ว ยังมีคำที่น่าสนใจอื่น ๆ อีก เช่น

จำเราจะจับทวิขหมาย มุหุชีพพาชี
 แล้วเราจะเผาอะคนี บมิงจะถึงใจ⁴

¹พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, พระนลคำฉันท์, หน้า 58.

² Sir Monier Monier Williams, Sanskrit - English Dictionary,
 2 d ed. (Oxford : The Clarendon Press, 1981), p. 83.

หมายเหตุ : เมื่อกล่าวถึงพจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษ หมายถึงฉบับนี้ทุกครั้ง

³พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, "คำอธิบายศัพท์" เรื่องเกิม, หน้า 12

⁴เรื่องเกิมวกัน, หน้า 60.

ปกติคนไทยจะคุ้นเคยกับความหมายของคำว่า "พาลี" ซึ่งแปลว่า ม้า แต่ในที่นี้ น.ม.ส. ใช้ในความหมายที่แปลว่า นก ดังที่ปรากฏใน พจนานุกรมสันสกฤต - อังกฤษ ของ โมเนียร์ วิลเลียมส์ หน้า 938 ว่า

วาช แปลว่า ความแข็งแรง ความแข็งขัน พละกำลัง ความองอาจ ความเร็ว (โดยเฉพาะความเร็วของม้า) การ แข่งขัน การแข่งวิ่ง ความขัดแย้ง สงคราม ราววัลจากการ แข่งขันในสงคราม ทรัพย์สินสมบัติที่ไ้มาจากการปล้นหรือการ สงคราม อาหาร อาหารที่เสนสิ่งเว่ย ลักษณะเคนบนลูกศร ปีก

น.ม.ส. นำคำว่า วาช ที่แปลว่า ปีก ในภาษาสันสกฤตมาลง "อ" เป็นวาชึ แปลว่า ผู้มีปีก อันหมายถึง นก ต่อจากนั้นจึงแผลง ว เป็น พ เป็น พาลี ดังที่ปรากฏในตัวอย่าง ตัวอย่างคำอื่น ๆ ที่เค้น ๆ นอกเหนือจาก อัมพร และ พาลี ได้แก่

เทศุนรนาถ	ชาตินรสีห์
เจ้าพระบมมี	ปกปฐปิก ¹

คำว่า ปฐ ซึ่งไทยนำมาใช้หมายความถึง เมือง ป้อม หอ หรือ วัง แต่ ปฐ ในที่ นี้ น.ม.ส. ใช้ในความหมายที่ปรากฏใน พจนานุกรมสันสกฤต - อังกฤษ ของ โมเนียร์ วิลเลียมส์ หน้า 635 แปลว่า กาย หรือ ตัว เพราะกายเป็นเมือง หรือเป็นที่มั่นของบุรุษ นับได้ว่าเป็นคำ ซึ่งมีความหมายต่าง ไปจากที่คนไทยคุ้นเคยอีกคำหนึ่ง

คำอื่น ๆ ที่เค้น ๆ นอกจากคำที่ยกมาแล้ว ได้แก่

จิงนรนาถ	ราชภริยา
ภูษะสภา	พัทวรกาย ²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 68

คนไทยรู้จักคำว่า สภา ในความหมายว่า ที่ประชุม หรือองค์การ หรือสถานที่ประชุม แต่ในที่นี้กวีใช้ในความหมายว่า หีบ หรือกระท่อม หรือที่พักคนเดินทาง ซึ่งตรงกับความหมายหนึ่งในพจนานุกรมสันสกฤต - อังกฤษ ของ โมเนียร์ วิลเลียมส์ หน้า 1151 ว่า "สภาแปลว่า บ้านให้เช่า ที่พักคนเดินทาง"

ตัวอย่างที่น่าสนใจ 2 ตัวอย่างสุดท้ายได้แก่คำว่า อูบล และ รัศมี

โหจิกรพิพิชอุบลราย	พิศพรายประกาศ
แจ้งำซงใจภริษ	กลเหตุกระจายเจียร ¹

คำว่า อูบล มีได้หมายความถึง ดอกบัว ดังที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นคำซึ่งมาจากคำว่า อูปา (Upala) ซึ่งในพจนานุกรมสันสกฤต - อังกฤษ ของ โมเนียร์-วิลเลียมส์ หน้า 205 ให้ความหมายไว้ว่า " ก้อนหิน หินมีค่า เพชรพลอย เป็นต้น" ตัวอย่างที่ยกมานี้กวีใช้ในความหมายว่า ก้อนหิน

รวรัศมีกรกระหวัค	จตุอศวะณณัน
ฉิว ๆ ละลิวจรณะมรร	คะประเล่ห์สฤณบิน ²

เมื่อกล่าวถึงคำว่า รัศมี เรามักจะนึกถึงแสงสว่างเป็นสาย ๆ แต่ในตัวอย่างนี้กวีเลือกใช้ในความหมายดั้งเดิมที่ปรากฏในพจนานุกรมสันสกฤต - อังกฤษ ของ โมเนียร์-วิลเลียมส์ หน้า 869 ว่าหมายถึง บังเหียน

กล่าวได้ว่าจุดเด่นในเรื่องการใช้คำของ น.ม.ส. อยู่ที่การเลือกใช้คำให้มีรูปคำและความหมายแปลกแตกต่างไปจากที่คนไทยทั่วไปคุ้นเคย และความหมายที่ น.ม.ส. เลือกมาใช้นั้นก็ก็เป็นความหมายหนึ่งในบรรดาความหมายหลาย ๆ อย่างในภาษาเดิม ทำให้ผู้ที่ไม่เคยศึกษาได้รู้ความหมายของคำ ๆ นั้นกว้างขวางขึ้นกว่าเดิม

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 166.

3.1.1.1.2 การใช้คำบาลีสันสกฤตที่น่าสนใจ

คำบาลีสันสกฤตที่น่าสนใจในที่นี้ ได้แก่

3.1.1.1.2.1 คำบาลีสันสกฤตที่เป็นคำยาก

3.1.1.1.2.2 คำบาลีสันสกฤตซึ่งมีรูปคำหรือเสียง
คำคล้ายคลึงกับคำอื่น

3.1.1.1.2.3 คำบาลีสันสกฤตซึ่งมีรูปคำแปลก

3.1.1.1.2.1 คำบาลีสันสกฤตที่เป็นคำยาก

ก๊วยเหฺกฺที่ น.ม.ส. เป็นทั้งกวีและนักอักษรศาสตร์จึงมีความรู้ในเรื่องคำต่าง ๆ เป็นอย่างดี ทำให้สามารถสรรคำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหา คำต่าง ๆ ที่เลือกมาใช้ มีทั้งคำยาก และคำง่าย การที่ น.ม.ส. เลือกใช้คำยากในบางครั้งเพราะต้องการจะแสดงความรู้ ความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ และได้อธิบายความหมายของคำที่ใช้ในภาคผนวก และภาคคำอธิบายศัพท์ไว้อย่างละเอียด เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ที่สนใจอ่านวรรณคดีของท่าน ได้เข้าใจความหมายของคำและเหตุผลที่ใช้ความหมายนั้น คำบาลีสันสกฤตที่เป็นคำยากที่จะกล่าวถึงในหัวข้อนี้ ได้แก่

แก่นชัคสหัสสา นลโหมพระโคมเจลา
 เวยพจน์สยดเภา หินชาติวยาชคง

พจนานุกรมสันสกฤต - อังกฤษ ของ โมเนียร์ วิลเลียมส์ หน้า 1202 อธิบายความหมายของคำ ๆ นี้ว่า "सानล แปลว่า มีไฟ (อยู่ในตัว)" ในที่นี้นางทมยันตีโกรชแก่นพรานป่ามากที่คิดจะกระทำมิตีมีร้ายก่อนาง ด้วยความโกรชแก่นนางจึงสาปพรานป่าให้ตายไปในทันที

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 83

นอกจากคำว่า สานล แล้ว ในตอนที่นางมยันตีถูกทอคหิงให้อยู่ในป่าแค่เพียง
ลำพัง มีข้อความอยู่ก่อนหนึ่ง กล่าวถึงชื่อสัตว์ป่าที่ถูกรายและนำกลั้วซึ่ง อาศัยอยู่ในป่านั้น
ชื่อของสัตว์ป่าที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นคำศัพท์ยาก ได้แก่

เสียงสี่หะ <u>ภิรมยะ</u> เกริก	<u>บุฤกษ์</u> ศารทูล
<u>โรหิม</u> หิม <u>ภิรม</u> ภู	ภยะร่องลำพองพน
<u>วามิก</u> คะโลม <u>ฤค</u> ลา	<u>มฤค</u> าริคำรณ
โค <u>โฆระ</u> โก <u>กะ</u> จรปน	กบิแล่นสเริงไพร ¹

ชื่อของสัตว์ป่าเหล่านี้สามารถค้นได้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2493²
ปทานุกรมบาลี - ไทย - อังกฤษ - สันสกฤต³ ฉบับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระจันทบุรีนฤนาถ และหนังสือ สันสกฤต - ไทย - อังกฤษ อภิธาน⁴ ของกระทรวง
ศึกษาธิการ

ภิร	หมายถึง	แพะ
มยะ	หมายถึง	อูฐ
ภู	หมายถึง	สัตว์จำพวกเนื้อชนิดหนึ่ง
ฤกษ์	หมายถึง	หมี
ศารทูล	หมายถึง	เสือโคร่ง
โรหิม	หมายถึง	เนื้อร้ายคือเสือโคร่ง
วามิกคะ	หมายถึง	เนื้อร้ายคือเสือโคร่ง

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 84

²พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 พิมพ์ครั้งที่ 14 (พระนคร : โรง
พิมพ์ศูนย์การทหารราบ 2517)

³พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-
สันสกฤต (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.) (ในคราวอายุครบ 5 รอบ หม่อมหลวงบัว กิติยากร ใน
พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ 25 พฤศจิกายน 2512).

⁴กรมวิชาการ, สันสกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน (พระนคร : ศุภสภา, 2511)
หมายเหตุ : หนังสืออ้างอิงจากหมายเลข 2-4 ผู้วิจัยใช้ตลอดไปในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

วาทมิกคะ	หมายถึง	เนื้อร้ายคือเสื่อโครง
มฤคคาริ	หมายถึง	สัตว์ที่เป็นอริแก่เนื้อคือเสื่อ ในที่นี้ น.ม.ส. นำคำว่ามฤค ซึ่งแปลว่า ถวางหรืออึ่งเงมา สมาสกกับคำว่า อริ ซึ่งแปลว่า ศัตรูเป็นมฤคคาริ หมายถึง สัตว์ ที่เป็นศัตรูแก่ถวางและอึ่งเงนั้น คือเสื่อ
โกกะ	หมายถึง	สุนัขป่า

นอกจากนี้ยังมีคำศัพท์ยากอีก 2 คำ ที่ปรากฏในตัวอย่างนี้ ได้แก่คำว่า ภิษม และ โฆระ ซึ่งในหนังสือ สี่สกฤต - ไท - อังกฤษ อภิธาน หน้า 889 และ 383 ให้ความหมายไว้เช่นเดียวกันว่า คุร้าย นากลัว

นอกเหนือจากชื่อสัตว์ป่าอันคุร้าย และนากลัวแล้ว กวียังคงกล่าวถึงชื่อต้นไม้ที่เป็นคำศัพท์ยาก และมีเสียงคำแปลก ๆ ไม่ค่อยคุ้นหูคนไทยอีกด้วย ได้แก่

มากมีมีหิรุหะมหา	รยุศาระแห่อหลาย
<u>อิงคุทกมุหลพูขราย</u>	<u>อศวัตถ์</u> เถลิง เกรียง
<u>เกศร์เกทกัและกิ่งศุกกัทม์</u>	<u>พและขัมพูราย</u> เเวียง
<u>ศาลทาลปริยาลขทิวเคียง</u>	<u>อรชุนพกุลสลอน</u>
<u>จิณฺจาและอามลกโลธร์</u>	<u>นยโคจรชอุทุมพร</u>
<u>เวียงรายขจายพนขจร</u>	<u>รสมมจุกมฆาน</u> ¹

ชื่อต้นไม้ต่าง ๆ เหล่านี้สามารถค้นได้ในหนังสืออ้างอิง 3 เล่ม ที่กล่าวมาแล้ว
ต้นไม้ที่กล่าวถึงในตัวอย่างนี้ ได้แก่

¹พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเดิม, หน้า 84.

อิงคฺท หรือ อิงคฺทึ	หมายถึง	ไม้สำโรง หรือ ไม้จำปา
กมุท หรือ โกมุท	หมายถึง	คอกบัว
ลพฺษ	หมายถึง	ขนุนสำมะลอ
อศฺวักถ์	หมายถึง	ต้นมะเคื่อศักดิ์สิทธิ์
เกศร์	หมายถึง	ลคา ไยบัว ไยไม้ หรือ ไย ผักหญ้า ทั่วไป
เกทกฺ หรือ เกทกึ	หมายถึง	ต้นการะเถด หรือ ต้นลำเจียก
กิงสุก หรือ กิสุก	หมายถึง	ต้นทองหลาง ต้นไม้มีคอกสีแดง กิ่งสีงอปลายกนกแก้ว ไทยเรียก ว่า ทองกวาว
กหฺมพ	หมายถึง	มะเขือฝรั่ง, ขมิ้น
ขัมพู	หมายถึง	ต้นชมพู
ศาล	หมายถึง	ไม้รัง
ทาล	หมายถึง	ต้นโตนค ออกดอกเป็นวง ที่ วงดอกมีน้ำหวาน รongเอา มาเคี้ยวเป็นน้ำตาล ผลเป็นทะ ลายคล้ายมะพร้าว
ขทิว	หมายถึง	ต้นไม้อย่างหนึ่งซึ่งท่านไชยง มันทำยา
อรชุน	หมายถึง	ไม้รกฟ้า
พฤล	หมายถึง	ต้นพิฤล
จิณฺฐา	หมายถึง	ต้นมะขาม
อามลก	หมายถึง	มะขามป้อม
โลฐร์	หมายถึง	ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง
นยโคทร	หมายถึง	ต้นไทร
และ อุตุมพร	หมายถึง	ต้นมะเคื่อใหญ่

ศัพท์ยากที่ปรากฏในตัวอย่างนี้ได้แก่คำว่า มหิรุหะ ซึ่งในพจนานุกรมบาลี - ไทย อังกฤษ - สันสกฤต หน้า 610 ให้ความหมายไว้ว่า "ต้นไม้อันงอกในแผ่นดิน : ต้นไม้" และ คำว่า ศาระ ซึ่งในหนังสือ สันสกฤต - ไทย - อังกฤษ อภิธาน หน้า 1127 ให้ความหมายว่า "มีสีต่าง ๆ : มีสีเหลือง"

จะเห็นว่า น.ม.ส. มีความรอบรู้ในเรื่องคำศัพท์ต่าง ๆ เป็นอย่างดี ศัพท์ที่เลือกมาใช้แม้ว่าจะยากไปบ้าง แต่ท่านก็ได้อธิบายความหมายของคำเหล่านั้นไว้ในภาคคำอธิบายศัพท์แล้ว หากผู้อ่านอ่านภาคคำอธิบายศัพท์ก่อน ก็จะเข้าใจได้ทันที

3.1.1.1.2.2 คำบาลีสันสกฤตซึ่งมีรูป

คำหรือเสียงคำคล้ายคลึงกับคำอื่น

เมื่อศึกษาเรื่องการใช้คำในพระนถคำฉันท์ บางครั้งจะพบว่าคำบาลีสันสกฤตบางคำที่ น.ม.ส. เลือกใช้นั้นมีรูปคำและเสียงคำคล้ายคลึงกับคำบางคำซึ่งคนทั่วไปคุ้นเคย แต่แท้จริงแล้ว เป็นคนละคำ คนละความหมายกัน การใช้คำเหล่านี้ บางครั้งจึงอาจจะก่อให้เกิดความสับสน และเข้าใจผิดในเวลาแปลความหมายได้ น.ม.ส. จึงได้อธิบายคำศัพท์เหล่านั้นไว้ในภาคคำอธิบายศัพท์เช่นกัน คำที่จะกล่าวถึงพอเป็นตัวอย่างได้แก่

ในสรวงก็แสงสุริยส่อง	ทิวทองณะกลางวัน
สิ้นสุริยก็แสงคิสิริจัน	ทรวงจระราตรี ¹

คิสิริ เสียงคำคล้ายกับ ศศิ ซึ่งแปลว่า ซึ่งมีกระต่าย คือ ดวงจันทร์² แต่แท้จริงแล้วเป็นคนละคำกัน คิสิริ เป็นคำสันสกฤต บาลีจะใช้ว่า ลิลิรี หมายถึง เย็น หรือหนาว หรือ เย็นเยือก³ ตัวอย่างที่ยกมานี้ หมายถึง แสงจันทร์อันเย็นตา

¹พระราชนิพนธ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 1.

²พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493, หน้า 852.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 856.

ตัวอย่างอื่น ๆ ได้แก่

ในรัชกาลทรงปริวิตก ฌีวนกกำลังบิน
เหลือร้ายลอยกมลกลืน หูกเพียงทิมพร¹

คำนี้ถ้าฟังแต่เสียงผู้อ่านอาจจะเข้าใจว่าเป็นคำว่า ทิมพร ซึ่งสะกดด้วยตัว
ฆ ซึ่ง แปลว่า ทองฟ้า แต่แท้ที่จริงแล้วคำนี้แปลว่า นุ่งทิสหรือหม่มทิส คือเปลือยกายนั่นเอง
ในที่นี้พระนรสีลก็อธิบายมากที่ถูกนกสกาแย่งผ้าหุงไป จนไม่มีสิ่งใดปกปิดร่างกายแม้แต่น้อย

คำสุดท้ายที่จะกล่าวถึง ได้แก่

คราวขอถวิลทุกซ์ กษุชณะกานน
โศกศรานทีวิการกล คุรุเซทะสำเคญ ²

คำว่า ศรานที มีรูปคำและเสียงคำคล้ายกับคำว่า ศานติ หรือ ศานที ซึ่งแปลว่า
สงบ ระวัง แต่ก็หาใช้คำเดียวกันไม่ คำว่า ศรานที มาจาก ศรานที ซึ่งเป็นคำสันสกฤต
บาลีใช้ว่า สันโท แปลว่า อ่อนเปลี้ย ล้ายาก เหน็ดเหนื่อย ³

จะเห็นได้ว่า น.ม.ส. มีความรอบรู้ในเรื่องคำศัพท์เป็นอย่างดีและสามารถใช้
ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับเนื้อความในตอนนั้น ๆ

3.1.1.1.2.3 คำบาลีสันสกฤตซึ่งมีรูปคำแปลก

นอกจากจะใช้คำบาลีสันสกฤตในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว บางครั้ง
น.ม.ส. ยังใช้คำบาลีสันสกฤตในรูปคำแปลกแตกต่างไปจากที่คนทั่วไปนิยมใช้ ได้แก่

¹ พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 60.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

³ "คำอธิบายศัพท์" เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

ไครทิกอิสตามาท่า กอบเกิดกองกรรม
ก้อตุกษณ์นัทพลควงค์¹

อิสสา เป็นคำบาลี ปกติไทยจะใช้ว่า อิจฉา คร.บรจบ พันธุเมธา อธิบาย
คำสั้น ๆ นี้ ไว้ว่า

...คำว่า อิจฉา คำนี้ความหมายอาจจะย้ายที่ไปเพราะ
ออกเสียงผิด ความหมายจึงผิดไปด้วย อิจฉา ภาษาบาลี
และสันสกฤตหมายความว่าปรารดนา แต่ที่เรานำมาใช้คำ วิชยา
เป็นอิจฉาวิชยา หรือ อิจฉา เพียงคำเดียว หมายถึง ไม่
อยากใหญ่ขึ้นโตดีกว่าคนนั้น ความหมายตรงกับ อิสสา ใน
ภาษาบาลี²

ตัวอย่างต่อมาได้แก่

อันองค์พระองค์ทรงธรรม พิษชูงูด้วยกัน
วิบุประทุฐฎาสม³

ประทุฐฎ เป็นคำบาลี หมายถึง ทำร้าย ทำเลวทราม ทำผิด เบียดเบียน
เป็นต้น ปกติไทยจะใช้ในรูปสันสกฤตว่า ประทุษ หรือ ประทุษฏ เช่น ประทุษร้าย
หมายถึง ทำร้าย ประทุษฏจิต หมายถึง จิตร้าย จิตโกรธใช้ ประทุฐจิต, ประทุษฐจิต
ก็มี⁴

คำสุดท้ายที่จะกล่าวถึงคือ

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

²บรจบ พันธุเมธา, เรื่องเดิม, หน้า 148.

³พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเดิม, หน้า 119.

⁴พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493, หน้า 567.

ทกอยู่ณะพื้นปฤติที่ ฤตวีกีเร็ว โกล
จงวาวรัชเฉยบหทระไล บมีข้าจะพาคิน¹

ปฤติที่ มาจากคำสันสกฤตว่า ปฤติ แปลว่าแผ่นดิน ปกติกคนไทยจะใช้ตามแบบ
บาลีว่า ปฐิ แต่ในที่นี้ น.ม.ส. นำรูปสันสกฤตมาใช้เพื่อให้สอดคล้องกับข้อบังคับทาง
ฉันทลักษณ์ ซึ่งในที่นี้ของการรูปคำเป็น ๓หู ๓หู ๓หู และครุตามลำดับ

จะสังเกตได้ว่า น.ม.ส. มีเอกลักษณ์ทางด้านการใช้คำ กล่าวคือ มักจะใช้คำ
ที่มีรูปคำแปลก หรือบางครั้งก็ใช้คำยาก ต้องอ่านคำอธิบายในภาคผนวกที่หน้า
เขียนไว้ จึงจะช่วยให้สามารถที่จะเข้าใจความหมายได้

จากการศึกษา เรื่องการใช้คำบาลีสันสกฤตในพระนลคำฉันทพบว่า น.ม.ส. มี
เอกลักษณ์ในการเลือกใช้คำและความหมายของคำให้แปลกแตกต่างจากกวีท่านอื่น มีคำ
เป็นจำนวนมากซึ่งเดิมมีความหมายหลายอย่าง เมื่อไทยรับเข้ามาใช้กลับเลือกใช้เพียง
ความหมายเดียวหรือสองความหมาย ทำให้ความหมายอื่นลึบเลือนไป หรือไม่เป็นที่รู้จักใน
หมู่คนไทย น.ม.ส. ตระหนักถึงเรื่องนี้จึงได้พยายามสรรหาคำซึ่งมีรูปคำและความหมาย
แปลกแตกต่าง ไปจากที่คนไทยคุ้นเคยมาใช้ในวรรณคดีเรื่องนี้ ทั้งนี้เพื่อสร้างเอกลักษณ์ด้าน
การใช้คำของท่าน และเพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ในเรื่องคำศัพท์เพิ่มมากขึ้น

3.1.1.2 การใช้คำเขมร

นอกจาก น.ม.ส. จะรอบรู้ในเรื่องคำบาลีสันสกฤต
แล้ว ท่านยังมีความรู้เรื่องคำเขมรอีกด้วย การใช้คำเขมรในวรรณคดีเรื่องนี้สามารถ
แยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159.

3.1.1.2.1 การใช้คำเขมรในรูปคำและความหมายเดิม
หรือ ในความหมายที่ใกล้เคียงกันความหมายเดิม

3.1.1.2.2 การใช้คำเขมรในรูปคำใหม่ แต่ใช้ในความ
หมายเดิม

3.1.1.2.1 การใช้คำเขมรในรูปคำและความหมายเดิม
หรือในความหมายที่ใกล้เคียงกับความหมายเดิม

แม้ว่าในวรรณคดีเรื่องนี้ จะมีคำเขมรน้อยกว่าคำบาลีสันสกฤต แต่ก็เป็นส่วน
หนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า น.ม.ส. มีความรู้ในเรื่องคำเขมรด้วย ตัวอย่างคำเขมรที่ใช้ใน
วรรณคดีเรื่องนี้ ได้แก่

พระองค์จรงเสด็จด้วย	บ่งงวยทางนทรวง
กษัตริย์เทพสุทัศน์ปวง	ประชุมพร้อมพยานเรา ¹

हांน มาจากคำว่า หมงน, หังน (อ่านว่าคิมจิม) ในพจนานุกรมเขมร-ไทย
ให้ความหมายไว้ว่า "ความหนัก น้ำหนัก" ² ไทยเอามาใช้เป็นคำกริยาแปลว่า ห่วงใย
ยุ่งใจ และใช้เป็นคำนามหมายถึงภาระ ³ ในตัวอย่างที่ยกมานี้ก็ใช้ในความหมายที่แปล
ว่าหนักใจ

นอกจากคำว่า หังน แล้ว ยังมีคำอื่น ๆ อีก เช่น

¹ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 27.

² อุบล หุระนันท์และคนอื่น ๆ , พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยา
อนุমানราชชน เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2521), หน้า
211. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์วันเกิดครบรอบ 70 ปี ของพระยาอนุমানราชชน)

³ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493, หน้า 462.

พดางทูลมุนอรสอาง มุขนางวิไลไร
 เทวีพระศรีสมรไว ทรมณีวิภาณจน์¹

มุน มาจากภาษาเขมรว่า มูน (อ่านว่าโพอ้วน) แปลว่า น้อง² พระนล
 เรียกหมยันที่วางน่องในตอนเช้า เส้นทางให้นางเดินทางกลับเมืองวิทรภ

ตัวอย่างสุดท้ายในหัวข้อนี้ คือ

ดูดูเหมอไฟ ชนไฟร่ำกำเคาคล
 เหลิงหลงทงคน จะประสมเสน่ห์ดู³

คำเขมรที่ปรากฏในตัวอย่างนี้มีถึง 2 คำ คือ เหมอไฟ และ กำเคา เหมอ
 ไฟ มาจากภาษาเขมรว่า เดมูร์ไฟ (อ่านว่าเหมออร์เพรีย) แปลว่า ผู้กินป่า หรือพราน
 ป่า⁴ ส่วนกำเคา มาจาก กัมเภา (อ่านว่า ก้อมเคา) แปลว่า ทำให้ร้อน อุ่นให้ร้อน ไอ
 ของร้อนเป็นต้น⁵ ในตัวอย่างที่ยกมานี้ กำเคามีความหมายว่า "ทำให้ร้อนใจ" ซึ่งเป็น
 ความหมายที่ใกล้เคียงกับความหมายเดิม

คำเขมรที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นเด่นชัดว่า น.ม.ส.
 มีความรู้ในเรื่องภาษาเขมรพอสมควรและสามารถนำมาใช้ในวรรณคดีเรื่องนี้ได้อย่างถูก
 ก้องและเหมาะสมกับเนื้อหา

3.1.1.2.2 การใช้คำเขมรในรูปคำใหม่แต่ใช้ใน

ความหมายเดิม

¹พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเดิม, หน้า 61.

²กาญจนา นาคสกุล, อ่านภาษาเขมร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 155.

³พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเดิม, หน้า 82.

⁴อุบล หุระนันท์ และคนอื่นๆ, เรื่องเดิม, เล่ม 2 หน้า 201.

⁵เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 16.

คำเขมรในลักษณะนี้มีอยู่เพียงตัวเดียวคือคำว่า สิง และ สำนิง ซึ่งมาจากคำว่า สิง ในภาษาเขมร ดังตัวอย่าง

ปีโดยคังหทัยแมน	จะแสนสุขสวรรค <u>สิง</u>
เกษมใจณะ ไตรทริงษ์	เสวยทิพย์สดาวร ¹

พระนลยินยุพาพร่อง	อูระข้องคณิงพัง
คำรัสทอบพระนางคัง	หทัยขัมมะ <u>สำนิง</u> ²

ทั้งสิงและสำนิงมาจากคำในภาษาเขมรว่า สิง (อ่านว่าเซิง) แปลว่า อยู่ ใช้ออยู่ พจนานุกรมเขมร - ฝรั่งเศส หน้า 1743 อธิบายคำ ๆ นี้ไว้ถึง 2 ความหมาย ความหมายแรกแปลว่า "ไม่เลย เพียงแค่ แน่นอน ทั้งหมด" ส่วนความหมายหลัง หมายถึง ถึง "พัก หยุด ทั้งภูมิลาเนา อยู่ อาศัย" ในที่นี้ น.ม.ส. นำมาใช้ในความหมายว่า "อยู่" คือ "สวรรคสิง" หมายถึง อยู่เมืองสวรรค และ "หทัยขัมมะสำนิง" หมายถึง มีขรรมะ อยู่ในใจ

กล่าวได้ว่าวรรณคดีเรื่องพระนลคำฉันท์มีการใช้คำเขมรมากพอสมควร อย่างไรก็ตามก็ยังมีจำนวนน้อยกว่าคำบาลี สันสกฤตมาก แม้กระนั้นเป็นหลักฐานที่พิสูจน์หรือยืนยันได้ว่า น.ม.ส. มีความรู้เรื่องคำเขมรที่พอสมควรที่เกี่ยวข้อง

3.1.2 การใช้คำไทยโบราณ

จากการศึกษาการใช้คำของ น.ม.ส. พบว่า ท่านมีเอกลักษณ์ในการเลือกใช้คำ และความหมายของคำให้แตกต่างจากความหมายที่คนทั่วไปรู้จัก โดยเฉพาะแก่คำบาลี สันสกฤตเท่านั้น แม้แต่คำไทยโบราณบางคำที่คนไทยรู้จักกัน -

¹พระราชพงศาวดาร กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเกิม, หน้า 25.

²เรื่องเกียวกัน, หน้า 26.

ตีในรูปคำหนึ่งหรือความหมายหนึ่ง น.ม.ส. กลับนำรูปคำเดิมหรือความหมายเดิมที่
คนไทยไม่คุ้นเคยมาใช้ในวรรณคดีเรื่องนี้ ได้แก่

คำนิรมาระปาจึง	พระวันหนึ่งก็ถึงหนอง
ทูลปราศสอาคปอง	จะอาบ <u>กลืน</u> ก็ชื่นฉม ¹

คำว่า กลืน ความหมายตามพจนานุกรม หมายถึง ทำให้เลื่อนลงไปตามลำคอ
กิน โดยปริยายทำให้เข้ากัน เช่น สักลืนกัน² แต่ในที่นี้ น.ม.ส. ใช้ความหมายว่า
กิน โดยอธิบายไว้ว่า "กลืน คำที่เราใช้ว่าคิมในเวลาี้ ภาษาไทยเก่าคือภาษาอาหมใช้
ว่ากลืน คิมนำใช้ว่า กลืนนำ กินเข้าใช้ว่า กินเข้า เหมือนกับเราเดี๋ยวนี"³

นอกจากคำว่า กลืน ซึ่งแปลว่า คิม แล้ว ยังมีคำที่น่าสนใจอื่น ๆ อีกเช่น

ศรีภพหลวงพระศรีส	จะเป่าจะปัก	<u>ความซำ</u> อำพราง
แขงชินกลืนอัส	สุชักระคาง	ระคายอายพลาง
พระเมยพจมาน ⁴		

ข้าขอพระราชอภัย ถอยความตามนัย
ที่ปักซำอำพราง⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493, หน้า 197.

³ พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, "คำอธิบายศัพท์" เรื่องเดิม,
หน้า 19.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 192.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

ซ้ำ เป็นคำไทยโบราณ ปัจจุบันใช้เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง คมสัน คมคาย
 ชบชั้น เข้าที่ ชวนให้ชอบ เช่น งามซ้ำ¹ สมัยก่อนนิยมใช้ขยายคำนาม หมายถึง ลับ
 ปิคมัง อำพราง ซ่อนเร้น เช่น

ซ้ำซ้ำ หมายถึง ซอที่ปิคมังอำพราง

คนซ้ำ หมายถึง คนที่ไม่แสดงความรู้สึก หรือ กริยาวาจาออกมาให้เปิดเผย
 จึงมีภาษีกกล่าวไว้ว่า "คนซ้ำอย่าร่วมรัก" คือ อย่าได้ไปชอบพอกับคนที่ไม่ทำตัวให้เราได้
 รู้จักก็ กล่าวง่าย ๆ ก็คือ ไม่แสดงลักษณะที่แท้จริงของตนออกมาให้เห็น

ความซ้ำ หมายถึง ความลับที่ปิคมังเอาไว้ จึงเกิดคำพูดที่คิดปากคนไทยว่า
 "ความซ้ำอย่าพรายแพร่ง" หมายถึง ความลับที่ควรปิดไว้อย่าได้แพร่งพรายออกไป

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น "จะปิดจะเปิด ความซ้ำอำพราง" จึงหมายถึง
 จะเปิดเผยความลับที่ปิคมังเอาไว้ให้ใครรับรู้

ส่วนตัวอย่างหลัง "ที่ปิดซ้ำอำพราง" หมายถึง ขอโทษที่ปกปิดความลับเอาไว้

ตัวอย่างสุดท้ายที่จะกล่าวถึงแสดงให้เห็นว่า กวีใช้คำไทยโบราณทั้งในรูป
 คำใหม่และรูปคำเดิม ได้แก่

สายหยุดก็หยุดกลืน เพราะถวิลลอายุใจ
 เกรงกลืนพระทรมไวย วรรัตนะกานคา²

คำว่าหยุด และ หยุด ทั้งสองคำถูกต้องทั้งคู่ แต่ใช้ต่างสมัยกัน คำที่สะกดด้วย
 "อย" เป็นคำไทยโบราณ มักใช้สะกดคำต่าง ๆ ที่ออกเสียงเหมือนมี "ห" นำ เช่น หยุด
 อยิบ อยาม อยาก อย่าง เป็นต้น ปัจจุบันคำว่า หยุด และ อยิบ ใช้ "ห" เป็นตัวนำ

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493, หน้า 202.

² พระราชนิพนธ์ของ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 225.

จากการศึกษาพบว่าการใช้คำไทยโบราณของ น.ม.ส. มีจำนวนไม่มากนัก แต่มีลักษณะเด่นตรงที่ น.ม.ส. นิยมเลือกใช้รูปคำหรือความหมายที่แตกต่างไปจากที่คนไทยคุ้นเคย ซึ่งเป็นความหมายหนึ่งในบรรดาความหมายหลาย ๆ อย่างในภาษาเดิม น.ม.ส. สามารถเลือกคำเหล่านี้มาใช้ได้เหมาะสมกับเนื้อหาทำให้วรรณคดีเรื่องนี้ก็เด่นมากยิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่า น.ม.ส. เป็นกวีมีเอกลักษณ์ในการเลือกคำมาใช้ได้เป็นอย่างดี ทั้งในคำนรูปคำและความหมายจะเห็นได้ชัดจากการที่ท่านเลือกใช้คำบาลีสันสกฤตและคำไทยโบราณหลายคำในรูปคำและความหมายที่แปลกแตกต่างไปจากกวีท่านอื่น ความหมายที่เลือกมาใช้มิได้ใช้ตามใจชอบแต่เป็นความหมายที่มีมาแต่เดิมแล้ว การที่ท่านทำเช่นนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ศัพท์เพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ มีผู้ตำหนิว่าศัพท์ในเรื่องนี้ยากมาก น.ม.ส. ตระหนักถึงความจริงข้อนี้จึงได้พิมพ์ภาคคำอธิบายศัพท์ไว้อย่างละเอียดพอสมควรเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวดังกล่าวอธิบายของท่านที่ว่า

...ภาคคุณวาทน์เป็นภาคอธิบายซึ่งจะว่าไม่จำเป็นก็ได้ เพราะผู้รักย่อมจะรู้อยู่แล้ว ผู้เรียนถ้าไม่รู้ก็คงจะถาม ผู้รู้ผู้ไม่อยู่ถามถึงจะเขียนไว้ก็คงไม่อ่าน อันที่จริงกวีแตกอนหน้าแท่งหนังสือเช่น พระลอ และ เกลงพาย เป็นคน ท่านก็มีต้องเขียนคำอธิบายของท่านที่แท่งการเขียนอธิบายก็คือรับเป็นลัทธิว่าแค่โคลงไม่ไคแจ่มแจ้งจึงต้องแปลเป็นร้อยแก้วอีกชั้นหนึ่งนับว่าเป็นคำหิมน้อยอยู่ เมื่อนักถอยหลังไปก็เหมือนชาวเขาแทบจะเป็นผู้แต่งคนแรกออกกระมังที่เขียนคำอธิบายตนเองคือพระนลคำฉันท์ซึ่งแต่งกว่า 30 ปี มาแล้ว เนื้อเรื่องพระนลคำฉันท์เป็นเรื่องอินเดียโบราณก่อนสมัยมหาภารตะ (มีผู้เก็บรวมเข้าไปในมหาภารตะภายหลัง) มีประเพณีครั้งโนนและศัพท์เก่าที่ควรข้แจง จึงเลยแปลศัพท์อื่น ๆ ที่ไม่สู้จะคุ้นหูผู้อ่าน เมื่อ 30 ปีมาแล้วนั้นควย แก่สามกรุงมีฉันทนอยู่ แต่งเป็นโคลงโดยมาก ไม่ต้องใช้คำยาก หรือกล่าวที่เข้าใจยากก็มากน้อย เหตุแห่งความจำเป็นที่จะแปลจึงหาใครจะมีไม่ แต่เมื่อคำนึงไปอีกทางหนึ่งสมเด็จพระปรมาภิไธยในรสรตรงแต่งเกลงพายไว้ถึงเวลานี้เพียง 100 ปีเศษ ก็ดูเหมือนจะมีหลายคำซึ่งชาวเขาไม่รู้ว่าแปลวาทะไรแน่ แม้จะเคยเห็นคำแปลของนักศัพท์บางคน

บางศัพท์ก็ไม่วางใจลงไปว่า สมเด็จพระปรมานุชิตทรง
 หมายความว่าเช่นนั้น จึงเกิดหนักใจขึ้นมาว่าลุลกลานเหลน
 รุนทอ ๆ ไปอาจไม่เข้าใจคำแปลความหมายหลายแห่งใน
 สามกฐนี้ หนังสือที่อ่านไม่เข้าใจในทันทีนั้น ถ้าผู้อ่านใคร
 เข้าใจก็จะต้องมีผู้ชี้แจงให้ฟัง เช่น ครูสอนศิษย์ แถก
 ผู้ชั่งนิกหรือเข้าใจในเวลานานไปข้างหน้า นึกกับที่ข้าพเจ้า
 ผู้แต่งนิกหรือหมายความว่าในเวลาแถมนี้ไซ้ คำชี้แจงก็อาจ
 เฉลไฉไป จึงชวนให้เห็นว่าถ้าข้าพเจ้าเขียนชี้แจงไว้เสีย
 เองแต่บัดนี้ก็จะดีกว่า ¹

จากข้อความดังกล่าวยืนยันให้เห็นว่า น.ม.ส. เป็นกวีที่มีความรอบคอบและเล็ง
 เห็นการณ์ไกล จึงได้อธิบายความหมายของศัพท์ที่คิดว่าจะมีปัญหาในภายหลังไว้ได้อย่าง
 ละเอียดยิ่งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ถูกต้องตามที่กวีต้องการ

3.1.3 การใช้คำซ้อน

คำซ้อนในที่นี้เป็นการนำคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปที่มีความหมายเดียวกัน
 หรือใกล้เคียงกันมาเขียนซ้อนกัน เช่น คำมิก ทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกันคือ มีสี เช่น
 เขม่า เป็นต้น ² ในวรรณคดีเรื่องนั้น น.ม.ส. ทรงใช้คำซ้อนในลักษณะที่แยกคำซ้อนออก
 จากกัน เช่น

¹พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, "ภาคผนวก" สามกฐ, หน้า
 296-297.

²พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, หน้า 368.

³พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, พระนลคำฉันท์, หน้า 94.

ปกติ เกรี้ยวกราว มักจะใช้คู่กัน หมายถึงเสียงโห่ เสียงเอ็ดอึงพร้อม ๆ กัน
หลาย ๆ เสียง คำว่า เกรี้ยว คำเดียวอาจจะใช้ในความหมายอื่น ๆ ได้อีก เช่น ชนลุก
เกรี้ยว คือ ชนลุกขึ้นพร้อม ๆ กัน¹ ส่วนคำว่า กราว หมายถึง เสียงโห่ เสียงคนมาก ๆ
เสียงของมาก ๆ ที่ร่วงลง หรือ เสียงเคาะไม้ หรือตบมือมาก ๆ เป็นต้น² การที่
กวี แยกคำทั้งสองออกจากกันก็เพื่อให้ถูกต้องตามคณะฉันทลักษณ์ ในที่นี้ใช้เป็นคำกรุหังอู และเพื่อ
ต้องการจะย้ำความหมายของข้อความนี้ให้น้ำหนักมากขึ้น

ตัวอย่างต่อไปได้แก่

บุชาสุรารักษ์ศักดิ์ ประณามพราหมณ์
บ่คบบ่พร่องคลองธรรม³

บ่พร่อง ใช้เป็นคำซ้อนหมายถึง น้อยไป ซากไป ไม่เต็มที่⁴ ในที่นี้กวี
นำมาใช้แยกกัน ลักษณะคำซ้อนแบบนี้มักจะมีคำปฏิเสธปะปนอยู่ด้วยเสมอ คือใช้คำว่า บ่
เป็นคำเชื่อม ใน เรื่องพระนลคำฉันท์มีคำในลักษณะนี้ปรากฏอยู่เป็นจำนวนพอสมควร เช่น
บ่พละคบปลั่ง⁵ บ่โหดบ่หอน⁶ และ บ่ชอกบ่ช้ำ⁷ เป็นต้น

ยังมีการแยกคำซ้อนอีกประเภทหนึ่งที่คล้ายคลึงกับตัวอย่างที่แล้ว แต่มิได้มีความ
หมายในเชิงปฏิเสธ เช่นเดียวกับตัวอย่างที่แล้ว ได้แก่

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493, หน้า 160.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

³ พระราชนิพนธ์ รวบรวมโดย กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 142.

⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493, หน้า 59.

⁵ พระราชนิพนธ์ รวบรวมโดย กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 519.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ไตร่ตรองเองค้ทรงหน ทุกข์แสบแถบหน
จะเปลี่ยวจะเปล่าเศร้าง 1

เปลี่ยวเปล่า ใช้เป็นคำซ้อน หมายถึง ว่าง ไม่มีอะไรอื่น หรือ ว่าแห้ว
เป็นต้น 2 น.ม.ส. ได้แยกคำทั้งสองออกจากกันโดยใช้คำว่า "จะ" เป็นตัวเชื่อม
เพื่อเน้นความหมายของคำแต่ละคำให้หนักแน่นขึ้น และเพื่อให้เสียงเป็นครุทั้งคู่เป็นการ
สอดคล้องกับข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ คำซ้อนในลักษณะนี้มีเป็นจำนวนมาก ได้แก่ จะเวริช
จะร้าง 3 จะเร้นจะลี 4 และ จะแพ้จะพ่าย 5 เป็นต้น

กล่าวได้ว่า น.ม.ส. นำเอาคำซ้อนมาเขียนแยกจากกันเพื่อเน้นความหมาย
ของข้อความนั้น ๆ และเพื่อให้มีเสียงคำตรงตามข้อบังคับทางฉันทลักษณ์

3.1.4 การใช้คำสมาส

น.ม.ส. นิยมใช้คำสมาส 6 เป็นจำนวนมากในวรรณคดีเรื่อง

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 115.

2 พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, หน้า 608-609.

3 พระราชนิพนธ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเดิม, หน้า 115.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 115,

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

6 บรรจบ พันธุเมธา ใคอธิบายความหมายของ "คำสมาส" ในหนังสือ บาลี
สันสกฤตในภาษาไทย หน้า, 26-27 ว่า

"คำสมาสมีลักษณะคล้ายคำประสมหรือคำซ้อนของเราคือเมื่อนำคำสองคำมา
สมาสกันเข้า ความหมายจะสำคัญอยู่ที่คำใดคำเดียว อย่างเดียวกับคำประสมที่ความสำคัญ
อยู่ที่คำตัวตั้ง เช่น กุล/บุตร กุลบุตร (บุตรแห่งสกุล) จะต่างกับคำขยายของบาลีสันสกฤต
อยู่หน้า เช่น นิล/มณี นิลมณี (มณีดำ) แตะของไทยนั้นอยู่ข้างหลัง เวลาแปลคำสมาสจึงกำหนด
ให้แปลจากข้างหลังไปข้างหน้า ทั้งนี้เพราะคำหลังเป็นคำตัวตั้ง คำหน้าเป็นคำขยาย แต่ที่
มีความเกินทั้งสองคำ คล้ายคำซ้อนของเรา เวลาแปลเหมือนนี้ และ อยู่ควย เช่น มาตา
ปิตา คือบิดาและมารดา... คำสมาสแต่ละคำถึงจะมุ่งที่ความหมายเป็นใหญ่ แต่ก็ถือเรื่อง
เสียงเป็นสำคัญควย ว่าต้องเป็นเสียงที่ออกง่าย สะดวก และฟังไพเราะ เช่น เกี่ยวกับการ
ซ้อนคำของเรา คำสมาสจึงต้องอาศัยวิธีการสนธิ แยกคำที่มีการสนธิกันก็หาเรียกว่าคำสนธิ
ไม่ คงเรียกว่าคำสมาสอยู่นั่นเอง

พระนลคำฉันท์นี้ โดยมีจุดมุ่งหมายที่พอจะสรุปได้ 3 ประการคือ

- 3.1.4.1 การใช้คำสมาสเพื่อเพิ่มความหมาย
- 3.1.4.2 การใช้คำสมาสเพื่อประโยชน์ในการออกเสียง
- 3.1.4.3 การใช้คำสมาสเพื่อให้รูปคำกระชับพอเหมาะที่จะบรรจกลงในขณะฉันท

3.1.4.1 การใช้คำสมาสเพื่อเพิ่มความหมาย

จุดประสงค์ใหญ่ที่สุดในการใช้คำสมาสของ น.ม.ส. ก็คือการเพิ่มความหมายของคำให้กว้างขวางขึ้น ซึ่งจะทำให้มีคำใช้ในการประพันธ์มากยิ่งขึ้น ตัวอย่างคำสมาสที่กล่าวถึงในที่นี้คือ

ราชานุราชนรพยัค ขตระหนักหทัยอา
 คุรุใครจะไค้พระวนิกา ก็เสด็จสมาคม¹

นรพยัคฆ์ มาจากคำว่า นร + พยัคฆ์ แปลตามศัพท์ว่า เสือคน หรือ คนเสือ น.ม.ส. นำมาใช้ในความหมายว่า ผู้มีอำนาจในหมู่คนประหนึ่งเสือนำอำนาจในหมู่สัตว์ เป็นคำยกย่องชายผู้มีกิริยาองอาจ มีความกล้าหาญ ศัพท์คำนี้มีความหมายเกี่ยวกับคำว่า นรศารทูล ซึ่งเป็นคำที่ น.ม.ส. ใช้เสมอ ๆ ในวรรณคดีเรื่องนี้

ตัวอย่างต่อมาคือ

เชอทรงพระนามนลกษัตริ อริกรรณด์กำโรธรรม
 จำจากนครจรอริฎ บททองท่านองจน²

¹ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเดิม, หน้า 30.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

อริกรรม มาจากคำว่า อริ + กรรม อริแปลว่าศัตรูข้าศึก กรรม แปลว่า
 เกิดกร่อน เชื่อง อริกรรม แปลว่า ผู้ทำให้ศัตรูเกิดกร่อน หมายถึงพระนล

ท้าวอย่างต่อมาคือ

โสภณพิพัฒน์สত্যสังข อริหันอนันต์ธรรม
 ชาณุศาสตร์ขจรปรปรัญ ชยะสิทธิศักดิ์¹

สত্যสังข มาจากคำว่า สัตย + สนธ สัตย แปลว่า คำสัตถุญา, คำมั่น, คำสาบาน²
 และสนธ แปลว่า ยึดมั่น ทั้งมั่น³ สัตยสังข จึงหมายความว่า ยึดมั่นอยู่ในคำสัตถุญา

ส่วนคำว่า อริหัน มาจาก อริ + หน อริ แปลว่า ศัตรู ส่วน หน แปลว่า ข้า
 ก่าจัก⁴ อริหัน เป็นคำนาม แปลว่า ผู้ฆ่าศัตรู ในที่นี้หมายถึงพระนล

และคำว่าปรปรัญชยะ มาจาก ปร + ปรัญ + ชย ปร เป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า
 อื่น⁵ เช่น ปรปักษ์ แปลว่า ฝ่ายอื่น ปรโลก แปลว่า โลกอื่น ส่วน ปรัญ มาจากคำว่า ปร
 ซึ่งแปลว่า เมือง และ ชย แปลว่า มีชัยชนะ ปรปรัญชยะ จึงหมายถึง ผู้ชนะศึกเมือง
 ของศัตรู หมายถึง พระนล ผู้ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีฝีมือเก่งกล้าในการรบ

¹ พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเดิม, หน้า 92.

² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, หน้า 894..

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 997.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 935.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 558.

จะเห็นได้ว่าความหมายที่เกิดขึ้นใหม่เมื่อนำคำมาสมาสกันจะเป็นความหมายที่กว้างขวางกว่าเดิม กวีที่มีความรู้ในเรื่องคำศัพท์มาก ๆ เท่านั้นจึงจะสามารถสร้างคำใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหา น.ม.ส. ก็เป็นหนึ่งในบรรดากวีเหล่านั้น จึงสามารถสร้างคำใหม่ ๆ แปลก ๆ มาใช้ในพระนลคำฉันท์ ทำให้ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีเรื่องนี้ มีความงดงาม ทั้งรูปคำ เสียงคำ ตลอดจนความหมายของคำ

3.1.4.2 การใช้คำสมาสเพื่อประโยชน์ในการออกเสียง

เมื่อกวีนำคำตั้งแต่ 2 คำมาสมาสกัน กวีจะร้องคำนึงถึงเรื่องการอ่านออกเสียงด้วยว่าเมื่อนำคำมารวมกันแล้วสามารถอ่านได้ง่าย สะกดกในขณะเดียวกันก็ต้องฟังไพเราะด้วย จึงจะถือว่าเป็นการสร้างคำได้อย่างเหมาะสมกับที่จะนำไปใช้ ตัวอย่างของคำสมาสประเภทนี้ ได้แก่

จะแกก็เหลือแก	ทุระแท้วิถึกรรม
เจ็บจิตจะคิกจำ	จิตผ่า <u>ทุสาชย</u> ¹

ทุสาชย มาจาก ทุ + สาชย ทุ เป็นคำวิเศษณ์ ใช้เป็นคำนำหน้าศัพท์ แปลว่า ชั่ว ยาก ลำบาก เลวทราม² ส่วน สาชย เป็นคำวิเศษณ์เช่นกันแปลว่า ควรทำให้สำเร็จ³ ทุสาชย หรือ ทุสาชย จึงหมายถึง ทำให้สำเร็จได้ยาก เป็นคำสมาสแบบที่เรียกว่า กัมมชารยสมาส คือเป็นการรวมคำวิเศษณ์กับคำวิเศษณ์เข้าเป็นคำ ๆ เดียวกัน

ตัวอย่างต่อมาคือ

พันพนักกลตพิพกา	นน <u>ตาป</u> สาวิญ
งามหมุ่มหามุนอนันต์	ทบะกล่าวิชาบุญ ⁴

¹ พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเกิม, หน้า 54.

² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493, หน้า 466.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 902.

⁴ พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเกิม หน้า 90.

ทาสารัญ มาจากคำว่า ทาส / อารัญ หมายถึง ป่าซึ่งเป็นที่อยู่ของนักบวช
ทิวอย่างสุดท้ายคือ

แมนมณฑลเศวรวเณ กุจเช่นท่ามูลวอน
ชาจิกอานวยสุนิกร นครนบ่ช่นใจ ¹

มณฑลเศวร มาจากคำว่า มณฑล / อิศวร แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ในแคว้น หมายถึง
ถึง กษัตริย์ คือ พระนล

จะเห็นได้ว่าเสียงคำซึ่งเกิดจากการสมาส จะช่วยเพิ่มความไพเราะให้แก่
ข้อความตอนนั้นมากยิ่งขึ้น เพราะจะทำให้ได้เสียงคำที่แปลกใหม่ไปอีกแบบหนึ่ง

3.1.4.3 การใช้คำสมาสเพื่อให้มีรูปคำกระชับพอเหมาะที่จะ
บรรจุลงในคณะฉันท

นอกจากนี้จะใช้คำสมาสเพื่อจุดมุ่งหมาย 2 ประการ
ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กวียังใช้คำสมาสเพื่อที่จะทำให้รูปคำกระชับ สละสลวย และมี
จำนวนคำพอเหมาะที่จะบรรจุลงในคณะฉันททิว ทิวอย่างคำสมาสประเภทนี้ได้แก่

ชายเช่นในระชอนถวัลยะอชิปก พราหมโณปถัมภก ²
เดกิง

พราหมโณปถัมภก มาจากคำว่า พราหมณ / อุปถัมภก แปลว่า ผู้คำจุนหรือผู้
อุทหนุนเลี้ยงดูพวกพราหมณ เมื่อนำคำทั้งสองมาสนธิกันทำให้เกิดคำใหม่ที่มีรูปคำกระชับ
ขึ้น และมีจำนวนคำเหมาะสมกับขอมบังคับทางฉันทลักษณ์ซึ่งในที่นี้ต้องการเสียงคำเป็น
คฺรฺ คฺรฺ ลหฺ คฺรฺ คฺรฺ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

ตัวอย่างต่อมาคือ

ดูผู้ศึกษานิตยนาม กรมตะยันตี
ตำแหน่งพระราชสหจร นครเทพชำระชั้นที่ 1

สหจร มาจากคำว่า สห + จร แปลว่า ผู้ร่วมทาง, เพื่อน, สหาย ในที่นี้
น.ม.ส. ใช้ในความหมายว่าเมีย ซึ่งเป็นผู้เดินทางร่วมไปกับสามี

จะเห็นได้ว่า กวีแปลงสระอะเป็นสระอี สหจร จึงเป็น สหจรี ทั้งนี้เพื่อให้
รูปคำเป็น ลหุ ลหุ ลหุ ครุ ตรงตามข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ และเพื่อให้สัมพันธ์กับคำว่า
หิมะยันตี

ตัวอย่างสุดท้ายคือ

ดูว่าช้านนามว่า หุกผู้สา
รณิรดาศวาราย 2

สารณิรดาศวาราย ประกอบไปด้วยคำ สารณี + รด + อัคร + อาจารย์
ซึ่งเป็นคำที่ใช้วิธีสมาสและสนธิปนกัน คือ สารณี สมาสกับ รดาศวาราย และที่เป็นการ
สนธิ 3 คือคำว่า รด + อัคร + อาจารย์ มีเสียงคำเชื่อมกันเป็น รดาศวาราย

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

3 ศาสตราจารย์บรรจบ พันธุเมธา อธิบายความหมายของคำว่า "สนธิ"
ไว้ในหนังสือ บาลีสันสกฤตในภาษาไทย หน้า 27 ว่า

การสนธิคือการเชื่อมเสียงท้ายคำหน้ากับเสียงต้นของคำที่ตามมาให้เป็นเสียงที่
กลมกลืนกัน เพื่อให้ออกเสียงไต่สะดวกและไพเราะ การเชื่อมเสียงนี้ไม่จำกัดเฉพาะแต่
ระหว่างคำ 2 คำอย่างสมาส อาจจะเป็นธาตุ เป็นศัพท์ หรือเป็นบท สุกแต่แค่เสียงท้าย
ของคำต้นกับเสียงต้นของคำท้ายมาอยู่ชิดกัน และมีเสียงประสานกลมกลืนกันได้ เสียงก็จะ
กลมกลืนกันไป.

ซึ่งแปลได้ว่า อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในการขับชี่รตมา จะเห็นได้ว่าเมื่อนำคำทั้งหมดมาสมาส และสนธิกันแล้วทำให้รูปคำกระชับขึ้น และเหมาะสมที่จะบรรจุลงในคณะฉันท ซึ่งในที่นี้ของ การเสียดคำเป็น ครุ ลหุ ครุ ลหุ ครุ ลหุ ครุ ลหุ

กล่าวได้ว่า น.ม.ส. ใช้คำสมาสเป็นจำนวนมากในวรรณคดีเรื่องพระนลคำฉันท เพราะการสมาสจะทำให้เกิดมีคำใหม่ ๆ ขึ้นใช้ในเรื่องมากขึ้น คำเหล่านี้มีความหมายใหม่ และมีเสียงคำที่ไพเราะไปอีกแบบหนึ่ง การใช้คำสมาสจึงช่วยเสริมความงามในคำนเสียง คำและความหมายให้แก่วรรณคดีเรื่องนี้

จากหัวข้อเรื่องการใช้คำที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า น.ม.ส. เป็นกวีที่มีความพิถีพิถันในเรื่องการเลือกสรรคำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมแก่โอกาส คำที่ใช้มีทั้งที่เป็นคำยากและง่าย และส่วนใหญ่จะเป็นคำในภาษาบาลีสันสกฤต เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงรูปคำไปได้หลายอย่างและมีเสียงคำไพเราะเหมาะที่จะนำมาแต่งคำประพันธ์ ในวรรณคดีเรื่องพระนลคำฉันทนั้น น.ม.ส. ได้แสดงลักษณะเด่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในเรื่องการใช้คำออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนคือ นิยมเลือกใช้รูปคำและความหมายที่แปลกแตกต่างจากที่คนทั่วไปคุ้นเคย ซึ่งเป็นความหมายหนึ่งในบรรดาความหมายหลาย ๆ อย่างในภาษาเดิม นอกจากนี้ น.ม.ส. ยังนิยมสร้างคำใหม่ ๆ ซึ่งมีรูปคำและเสียงคำแปลกๆ มาใช้ใน งานของท่าน การใช้คำในลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นจุดเด่นที่พิสูจน์ให้เห็นว่า น.ม.ส. มีเอกลักษณ์ในการใช้คำเป็นแบบเฉพาะตัว แตกต่างจากกวีท่านอื่นอย่างเห็นได้ชัด

3.2 อักษรวิธี

คำว่า "อักษรวิธี" ในที่นี้หมายถึงเรื่องการเขียนสะกดการันต์ น.ม.ส. ได้กล่าวถึงเสรีภาพของกวีในเรื่องการใช้ตัวสะกดการันต์ว่า "การบังคับตัวสะกดและวิธีเขียนนั้นจะบังคับใครได้บ้างก็ถามแต่บังคับกวีไม่ได้" ¹

¹พระราชวรวงส์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, "ภวคยนวนก" สามกฐ, หน้า 322.

ในการศึกษาเรื่องอักษรวิจิตรในพระนลค่านันท์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อคือ

- 3.2.1 การเลือกใช้รูปคำตามที่วิประสงค์
- 3.2.2 การหลากคำ
- 3.2.3 การประวิสรรชนีย์เพื่อแสดงว่าเป็นคำลหุ

3.2.1 การเลือกใช้รูปคำตามที่วิประสงค์

คำว่า "ตามที่วิประสงค์" หมายถึงเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่วิจิตรใจไว้ น.ม.ส. เป็นกวีที่มีความประณีตมากในการเลือกใช้รูปคำให้ตรงตามจุดมุ่งหมายที่ท่านต้องการ ดังตัวอย่าง

ยังมีกษัตริย์นิษชราชา	นลราชสมัญญา
ลือชามพระนามนลนรา	ชิปทั่วไผทศรี ¹

หนึ่งให้อุกนิคมรัฏ	รุจรัสจรูพราย
เรื่องเมืองและเรื่องอกนิฉาย	ก็วิเศษเสมอกัน ²

ไปเกรงพระนุชกรพิโรธ	ก็และโทษจะถึงตาย
หวยราชาทรชนจิตก็วาย	ชुरะเอื้ออำรุงพล ³

คำว่า ราชนิษชราชา ส่วนบาลีจะใช้ ราชุ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 774 อธิบายว่า "ราชุ 1, ราชนิษชราชา น. พลเมืองของประเทศ (ส.) และ ราชนิษชราชา 2. น. แวนแคว้น, บ้านเมือง

¹ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 3.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

(ต ; ป. วรรณ)" ฉะนั้น ความหมายเดิมของคำว่าราชฎรและวรรณ จึงแปลได้ทั้งบ้านเมือง และพลเมือง น.ม.ส. นำทั้ง 2 คำนี้มาใช้ แต่ใช้ในความหมายต่างกันคือ "ราชฎร" ในความหมายว่า เมือง (ดังที่ปรากฏในตัวอย่างแรก) และในความหมายพลเมือง (ดังที่ปรากฏในตัวอย่างสุดท้าย) ส่วนคำว่า วรรณ ใช้ในความหมายว่า อาณาจักร เมือง หรือ แคว้น แคว้น

ในตัวอย่างที่ยกมานี้ จะเห็นได้ว่า น.ม.ส. ได้แยกความหมายของคำให้เห็นเด่นชัดด้วยการใช้วิธีสะกดการันต์ต่างกัน ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายตามที น.ม.ส. ต้องการจะสื่ออย่างถูกต้อง

ตัวอย่างอื่น ได้แก่

เสียงสั้นรำพรรดเหตุ	จิตภูลเหวศม์ว้าย
อ้อองค์พระทรงฉาย	กษมาประศารทูล ¹

น.ม.ส. สะกดคำว่าเหวศ ค้วยตัว ศ เพื่อจะให้มีความหมายเข้ากับเนื้อความ ในตอนนี้ ซึ่งหมายความว่า คร่ำครวญ ร่ำพันถึง น.ม.ส. อธิบายเหตุผลที่ต้องใช้คำ ๆ นี้ ไว้ว่า

...คำนี้หน้าตาเหมือนสี่สกฤต จะเป็น ศัพท์เหวช ซึ่งแปลวาเปนอริ วาเกลียด วาเคื่องแค้นเสียตอกกระมัง คำของเรา ซึ่งสกค ศ นั้นไซ้มาแต่โบราณแปลว่า คร่ำครวญ วาร่ำพันถึง มีที่ไซ้มาถาเอา ไปเปนสี่สกฤตเสียก็นาเสียคาย²

จากคำอธิบายข้างต้น แสดงว่า น.ม.ส. สะกดคำ เหวศ โดยใช้ตัว ศ ก็ เพราะต้องการสะกดคำตามคำไทยโบราณที่เคยสะกดกันมาเช่นนั้น คำ ๆ นี้จึงไม่ใช่คำ สิ้นสกฤตแต่อย่างใด

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

² "ภาคคำอธิบายศัพท์" เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

ผู้วิจัยเชื่อว่าหาก น.ม.ส. ไม่ได้อธิบายไว้ ผู้อ่านอีกหลายท่านก็คงจะคิดว่า เทวศ และ เทวษ เป็นคำ ๆ เดียวกัน แต่สะกดไ้สองวิธี ดังเช่น ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 กล่าวไว้ว่า

...“เทวศ [เทวค] น.เทวษ” และ เทวษ [เทวค]
น. การคร่ำครวญ ความลำบาก (ส.)”¹

คำอธิบายศัพท์ดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ชัดว่าผิดไปจากความหมายเดิมมากที่เกี่ยวซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดมาจนปัจจุบัน

ตัวอย่างต่อไปนี้ได้แก่

คันตะนุนตะแบกก็แซกลำไย ลำควนพยอมก็หอมมะไฟ
พนาชวา²

คำนี้ถ้าไปปรากฏในวรรณคดีเรื่องอื่นมักจะสกดด้วยตัว ท เป็นส่วนใหญ่ แต่ น.ม.ส. กลับสะกดด้วยตัว ช ทั้งนี้มีใช้ว่ามีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้รูปคำและดูแปลกกตา แต่ตั้งใจที่จะทำให้แปลความหมายได้ว่า “ทางในป่า” ดังคำอธิบายที่ว่า

...คำนี้เขียนด้วย ช ตั้งใจจะให้แปลว่า ทางในป่า (วน ≠ อชวัน) แต่ในหนังสืออื่น ๆ มักเขียนด้วย ท แปลกันว่า วังเวง จะมีที่มาอย่างไรหาทราบไม่ แต่เห็นในอิเหนาคำฉันท์ ไซว่า “ริบรุดหุรีศูทาง จะรวมวนาทวา” น่าจะหมายความว่า ไปรวมทาง คือไกลจะถึง ยิ่งกว่าพูดถึงความวังเวงในป่า อย่างไรก็ตามในพระนลคำฉันท์นี้ พนาชวา แปลว่า ทางในป่า³

¹พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, หน้า 472.

²พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเดิม, หน้า 122.

³“ภาคคำอธิบายศัพท์” เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

จากคำอธิบายข้างต้น เห็นได้ชัดว่า น.ม.ส. สะกดคำเช่นนี้ก็เพราะต้องการให้
ได้ความหมายตามที่ได้ประสงค์ไว้

ตัวอย่างสุดท้าย ได้แก่

โหมทิวะหวิวททยเวียน	และพระเคียรกัชมชาน
โหมชุกประจุจตุลพาล	จระเือบเคย <u>ชาม</u> ¹

โหมชุก และ ชาม ปกติจะสะกดกันนี้คือ โทมทรุก และ ทราม น.ม.ส. สะกด
ด้วยตัว ช เพื่อให้รูปคำสอดคล้องกับคำว่า ชมชาน และเพื่อเล่นเสียง /ช/ ในคำว่า
ชมชาน โหมชุก และ ชาม

การที่ น.ม.ส. เลือกใช้รูปคำและความหมายของคำได้ตรงตามจุดประสงค์ที่
ท่านต้องการ โดยการอธิบายไว้ในภาคคำอธิบายศัพท์ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจสารที่กวี
สื่อมาได้อย่างถูกต้อง และเพราะความประณีตและละเอียดรอบคอบในข้อนี้เอง จึงมีส่วน
ทำให้วรรณคดีเรื่องพระนลคำฉันท์นี้ประสบความสำเร็จ ในแง่สามารถสื่อสารได้ดี

3.2.2 การหลากคำ

การหลากคำในที่นี้หมายถึง การใช้คำ ๆ เดียวกันแต่เปลี่ยนแปลงตัวสะกดการันต์ให้แตกต่างกันไป ทั้งนี้เพื่อป้องกันการซ้ำซากจำเจ ตัวอย่างการใช้
คำประเภทนี้ ได้แก่

อารัญยะบรรพตกระการ	ศิริฎฐนิฎฐไพโร
หลากชำตุอาศยะณะไศ	ละอเนกอนันคมี ²
ยังมีประชุมพนิชสา	รดมา <u>อารัญ</u>
เกเวียนฟ้าและม้าคชอนันต์	คณะเนื่องคำ <u>นิรม</u> ³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

พราหมณ์เร่งคำเนรโพร	จิตโคร์แสวงนล
สืบหา <u>อะอารญ</u>	และนครบ่ห้อย่นเพียร ¹

และทำบุญลพระนรา	ชิปว่าฤทบรรณ
จรมานะ <u>อรัญ</u>	อภิคมนะบุรี ²

จะเห็นได้ว่า คำว่า อรัญ ซึ่งแปลว่า ป่า สามารถเขียนได้หลายแบบ เช่น อารัญยะ อารัญย์ อารญ และ อรัญ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตำแหน่งของคำในขณะฉันทลักษณ์นั้น ๆ ว่าตรงกับคำครุหรือลหุ

การที่กวีใช้คำว่าอารัญยะ เพื่อจะรักษาเสียงคำ "ครุ ครุ ลหุ" เอาไว้ให้ตรงกับคณะสัมผัส ซึ่งในที่นี้คือ วสันตคิลกฉันท์ กวีจึงจำต้องยืมเสียงคำให้ยาวออกไป

ส่วนคำว่า อารัญย์ กวีใส่เครื่องหมาย ทัพพชาติที่ตัว ย ก็ เพื่อให้เสียงคำเป็น "ครุ ครุ" เพราะอยู่ส่วนท้ายของบาทแรกของวสันตคิลกฉันท์

คำว่า อารญ ในตัวอย่างต่อมา กวีเขียนเช่นนี้ เพื่อให้เสียงคำเป็น "ครุ ครุ" และเพื่อให้สัมผัสกับคำว่า นล ในตอนท้ายของวรรคที่ 2 ของอินทวิเชียรฉันท์

ส่วนคำว่า อรัญ ในตัวอย่างสุดท้ายอยู่ในตำแหน่งที่ต้องการเสียงคำเบาหนัก คือ ลหุ ครุ ในโทฏกฉันท์ กวีจึงต้องลดรูปคำให้สั้นลง นอกจากนี้กวียังมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คำว่า อรัญ รับผิดชอบต่อคำว่า ฤทบรรณ อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างคำที่บางครั้งก็เขียนด้วยตัว ช บางครั้งก็เขียนด้วยตัว ซ ลักษณะเช่นนี้ มีปรากฏอยู่ทั่วไปตลอดทั้งเรื่อง ดังตัวอย่าง

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

หวนหัทหัตห้อ	จิกแท้ทิวี่ว่า
คาญชุ่นระคายค่า	สุรเทพชั้มา ¹

ฝ่ายวารษเฉยไ้	จิกอุมิรูเปลื่อง
รำฟิงคิงเคื่อง	จระชุ่นระคายคลอน ²

และ

เขินเขทประเทศลีน	ทศถีนพนาลัย
มากม่งจำนงใจ	จรลีสภษทริยีสอง ³

ไท้สับแสงงหา	พระธิดาณะคองขวาง
เขทเขาดำเนาทาง	ชนบทนครปรวง ⁴

ทัวพยัญชนะ ข ปัจจุบันนี้เลิกใช้แล้ว แต่ในการแต่งร้อยกรองสมัยก่อนนิยมใช้ปะปนกันทั้งตัว ข และ ช ทั้ง ๆ ที่เป็นคำ ๆ เดียวกัน ดังเช่นในตัวอย่างที่ยกมาทั้งสองตัวอย่าง โต้แก้คำว่า ชุ่น และ ชุ่น, เขท และ เขท น.ม.ส. อธิบายไว้ว่า "คำ ๆ เดียวกันที่ใช้ตัวสกกไม่อยู่ร่องอยู่ร่อนั้นถือว่าถูกทุกอย่างใช้อย่างนั้นก็ไคอย่างนั้นก็ไค" ⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

⁵ น.ม.ส. ทรงกล่าวไว้ในภาคผนวกของหนังสือสามกรุง หน้า 290 ผู้วิจัยคิด

ว่าไม่ใช่เฉพาะแต่ในวรรณคดีเรื่องสามกรุงเท่านั้น แม้แต่วรรณคดีเรื่องอื่น ๆ รวมทั้งพระนลคำฉันท์ น.ม.ส. ก็มีวิธีการสะกดการันต์เช่นนี้ด้วย

จากการศึกษาพบว่า น.ม.ส. มีจุดประสงค์ในการหลាកคำ 2 ประการคือ ประการแรก เพื่อต้องการให้มีคำใช้ในการแต่งคำประพันธ์มากยิ่งขึ้นและ ประการสอง เพื่อเป็นการป้องกันการซ้ำซากจำเจในการใช้คำ

3.2.3 การประวิสรรชนีย์เพื่อแสดงว่าเป็นคำลหุ

ฉันทของ น.ม.ส. นิยมประวิสรรชนีย์ท้ายคำที่ต้องการให้เป็นคำลหุเพื่อให้ผู้อ่านแลเห็นเด่นชัดและอ่านได้อย่างถูกต้อง เช่น

<u>อ</u> ร ไท <u>ย</u> ะ <u>ป</u> ระ <u>จ</u> ก	ษะ <u>ท</u> ระ <u>ท</u> น <u>ก</u> บ <u>ม</u> ิ <u>ห</u> น <u>ง</u>
ค <u>ุ</u> จ <u>ห</u> ย <u>ะ</u> บ <u>ค</u> ล <u>ง</u>	จ <u>ิ</u> ท <u>น</u> น <u>ล</u> ม <u>า</u>
ค <u>ษ</u> อ <u>ท</u> วะ <u>ย</u> ิน	ล <u>ล</u> ศ <u>ิ</u> จ <u>ิน</u> เ <u>ส</u> น <u>า</u> ะ <u>น</u> า
ท <u>ะ</u> ก <u>า</u> ร <u>ี</u> ย <u>ิง</u> ก <u>ล</u> พ <u>า</u>	ย <u>ุ</u> ก <u>ระ</u> พ <u>ือ</u> ช <u>ล</u> ห <u>า</u> ว
ค <u>ณ</u> ะ <u>ส</u> ์ <u>ท</u> วะ <u>ก</u> ี <u>ร</u> อง	ค <u>ษ</u> ก <u>อง</u> ช <u>ค</u> กร <u>า</u> ว
ร <u>ถ</u> โ <u>ฆ</u> ษ <u>ก</u> ล <u>ค</u> ร <u>า</u> ว	พ <u>ย</u> เม <u>ฆ</u> ช <u>ล</u> ท <u>า</u> ¹

ถวิประวิสรรชนีย์ที่กล่าว (อรไท) ยะ, (ประจก) ษะ หัยะ นาทะ และ สัตวะ เพื่อต้องการให้รู้ว่า คำ ๆ นั้น เป็นคำลหุ

ตัวอย่างอื่นได้แก่

อัน <u>ห</u> ย <u>ิง</u> ล <u>ิง</u> ท <u>ุ</u> ก <u>ษ</u> ะ <u>ช</u> ร <u>ร</u> ม <u>ค</u> า	ก <u>ุ</u> ล <u>ส</u> ท <u>ริ</u> ก <u>ิ</u> จะ <u>อ</u> า
ร <u>ัก</u> ษ <u>ะ</u> อ <u>า</u> ท <u>มา</u>	บ <u>ุ</u> ห <u>ม</u> ิ <u>น</u> น <u>ัน</u> ท ²

ถวิประวิสรรชนีย์ที่กล่าว (ทุก) ษะ และ (รัก) ษะ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นคำลหุ ตัวอย่างสุดท้ายคือ

¹ พระราชวรวงศ์เธอ. กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, เรื่องเกิม, หน้า 168-169.

² เรื่องเกียวกัน, หน้า 182.

ท่าทอกอกซำกัท่าศรค นิสอิศวิยะยศ
เนตระนำหยค ล่ายองโย ¹

คำที่เป็นคำลหุในที่นี้คือ (อิศวิ)ยะ และ (เน)ตระ กวีจึงได้ประวิสรรชนีย์ไว้ให้เห็นแก่นซึก

ในวรรณคดีเรื่องพระนลคำฉันท์นี้จะพบว่า น.ม.ส. นิยมประวิสรรชนีย์เพื่อให้เห็นซึกว่าคำนั้นเป็นคำลหุ ข้อดีของการประวิสรรชนีย์เช่นนี้ คือ ทำให้ผู้อ่านรู้ได้ทันทีว่าเป็นคำลหุ ต้องอ่านเสียงเบา นอกจากนี้ยังช่วยประหยัดเวลาและประหยัดคำ กวีไม่จำเป็นต้องไปสรรหาคำอื่น ๆ ที่มีเสียงเป็นลหุมาใส่แทน แต่ข้อเสียก็คือ บางครั้งรูปคำที่ได้ไม่น่าดูเท่าที่ควร เพราะแยกคำออกจากกัน เช่น คำว่า นาทะ ดังที่ปรากฏในตัวอย่างแรก

จากการศึกษาเรื่องอักษรวิธีและการใช้คำของ น.ม.ส. พบว่า น.ม.ส. เป็นกวีที่มีเอกลักษณ์ในการเลือกใช้คำตลอดจนความหมายของคำให้มีความแปลกแตกต่างจากกวีท่านอื่น ดังจะเห็นได้จากคำเป็นจำนวนมากที่ท่านเลือกมาใช้ มักจะมีรูปคำและเสียงคำแปลกไปจากที่เคยพบในวรรณคดีเรื่องอื่น นอกจากนี้ในเรื่องการเลือกความหมายของคำมาใช้นั้น จะเห็นได้ชัดว่ามีลักษณะที่เกินมากกล่าวคือ น.ม.ส. นิยมเลือกเอาความหมายที่คนทั่วไปไม่คุ้นเคยมาใช้ ความหมายเหล่านี้มิได้เป็นความหมายจริง น.ม.ส. คิดขึ้นเอง แต่เป็นความหมายหนึ่งในบรรดาความหมายหลาย ๆ อย่างของ คำ ๆ นั้น ที่มีมาแต่เดิมแล้ว จากความพิถีพิถันในเรื่องการเลือกรูปคำ ตลอดจนความหมายของคำให้แปลกเป็นพิเศษไปจากกวีท่านอื่นนี้เอง นับเป็นจุดเด่นที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของ น.ม.ส. และจุดเด่นนี้เองที่เป็นเครื่องเชิดชูให้วรรณคดีเรื่องพระนลคำฉันท์มีลักษณะที่แปลกใหม่ไปจากหนังสือคำฉันท์รุ่นก่อน ๆ หรือแม้แต่คำฉันท์ในรุ่นเดียวกัน หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งพบว่าพระนลคำฉันท์เป็นหนังสือคำฉันท์สมัยใหม่ เรื่องหนึ่ง ซึ่งมีความไพเราะไม่แพ้หนังสือคำฉันท์เรื่องอื่น ๆ ในสมัยเดียวกันและต่างสมัยกัน

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.